

ERKEKLİĞİN EV HALLERİ

CENK ÖZBAY – İLKAY BALIÇ

Toplum ve Bilim 101: 89-103

“Kişiliğimizin artık davranış biçimimize bağlı olarak ortaya çıkmadığını söylemek istiyorum, kişiliğimiz, bizzat hareketin içinde yatar, önce ve sonra yaptığımız iki harekette vardır (müzikteki alt ve üst notaların bir araya getirilmesi gibi), hatta üç...” Gide (1996: 78)

GİRİŞ¹

Erkekliklerin bir “kriz”de olduğu, gerek popüler söylemde gerek akademik eserlerde gerekse de ikisinin birbirine karıştığı jargonlarda sıklıkla tekrar edilmekte. Hiç şüphe yok ki, dünyanın ve ailelerinin ağırlık merkezi olmaya alışmış erkekler belirsizlik ve değişim kavramları karşısında tedirginler. Oysa, kadınların işgücüne artan sayıda ve yükselen pozisyonlarla katılımı nasıl pek çok kadının hayatını ve dolaşımında olan kadınlık söylemlerini değiştirdiyse, elbette ki erkeklerin de hem gündelik pratikleri hem de temsiliyet sistemi içindeki yer ve biçimleri sabit kalmayacak. En azından iki cinsiyet² beraber yaşama niyetini muhafaza ettiği müddetçe. Elbette özellikle Batı’da geylelerin oldukça hızlı biçimde görünürlük ve tanınırlık kazanması heteroseksüel erkeklerin tedirginliğinin bir diğer sebebi. Artık yekpare bir erkek kardeşliği veya sınırsız bir erkek dayanışmasından bahsetmek eskisinden çok daha zor.

Victor Seidler’a (1997) göre kriz, zannedildiği kadar yüzeysel olmayabilir. Keza en azından Aydınlanma’dan beri akıl ve izanın yegane sembolü olagelmış erkekler, ilk defa gece yarısı, ışıkları kapanmış yatak odasında partnerlerine fısıldamaya alışık oldukları kaygı ve hislerini uluorta ifşa etmeye çağırılıyorlar.

Bu yazının temel amacı da, çoklu erkeklikler ve bunlar arasındaki ilişkilere dair tartışmaları Türkçe’ye taşıırken, bunların yalnızca dış dünyada, kamusal alanda değil ev mekanı içerisinde de üretildiğini, geceyarısı fısıldaşmalarının meşruiyet ve ayrıcalıklarını kaybetmekte olduğunu, erkeklerin ev ile yüzleşmekten gün ışığında da kaçamayacaklarını çünkü kendilerini hedef alan değişim sloganlarının büyük kısmının ev ve erkeğin evde neler yaptığı/yapmadığı ile ilgili olduğunu vurgulamak.

· Boğaziçi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

¹ Ferhunde Özbay her zamanki açıklıplılığı ile önerimizi kabul edip değerli zamanından feragat ederek bir akademik dönem boyunca bu yazıyı oluşturan fikirleri bizimle tartıştı ve sancılı yazma sürecinde önümüzü aydınlattı. Kendisine büyük teşekkür borçluyuz. Tüm çabalarına rağmen sürdürmekte ısrarcı olduğumuz hata ve tutarsızlıkların müsebbibi ve sorumlusu elbette biziz.

² Kadın ve erkek cinsiyetlerinin toplumsal yaşamdaki temsiliyet biçimlerine bakarken, cinsçi (sexist) yaklaşımları eleştirmek ve cinsiyetin bir toplumsal inşa olduğunu vurgulamak için kullanılan dilbilimsel “gender” tabiri uzun yıllardır Türkçe’de “toplumsal cinsiyet” olarak karşılık buldu. İki kelime kullanımının getirdiği zorluk bir yana, bizatihi cinsiyeti bir toplumsal inşa olarak gördüğümüz için “gender” yerine “cinsiyet”i, “sex” yerine ise “cins”i kullanmayı tercih ettik.

TÜRKÇESİ OLMAYAN LİTERATÜR: ERKEKLİK

Feminizmin uzun bir mücadelenin sonucunda geldiği yer ile sağladığı cinsiyet duyarlılığını düşündüğümüzde, aksi (kadın) belirtilmedikçe yürütülen tüm ilişkilerin ve dolaşımda olan tüm kültür ürünlerinin erkeklere ait, erkekleri anlatan ve erkek görüşünü yansıtan araçlar ve ifade biçimleri olduğunu artık görebiliyoruz. Diğer bir deyişle, siyaset erkeklerin siyaseti, tarih erkeklerin tarihi, sinema erkeklerin sineması; ta ki “kadın politikacılar”, “kadın yazarlar” veya “kadın şoförler” özel bir çaba harcanıp vurgulanmadıkça... Elbette, bugün bu örnekleri bu kadar kolay sıralıyor ve okuyan herkesin neden bahsettiğimizi anladığını varsayıyor olmamız noktasına kolay gelinmedi. Ama artık her tür ilişkinin cinsiyete tabi (gendered) olduğunu ve bundan bağımsız düşünülmemeyeceğini anlatmak için en başa gitmeye gerek yok: Kadınlarla erkekler farklı güç mekanizmalarına adil olmayan bir biçimde dahiller, bu mutlaka “doğa”larının sözde farklılığı ile ilişkili olmayabilir ve pek çok kurumsal pratik iki cinsiyet arasındaki bu eşitsizliği kadınlar aleyhine sürekli yeniden üretmektedir. Sosyal bilim dili içinde konuşurken, en azından bu kadarında mutabığız.

Kadınların güçlü-güçsüz ikiliğinde dezavantajlı olması ve bütün büyük anlatılarda, hukuklarda, başta devlet ile din olmak üzere kurumlarda ve toplumsallaşma biçimlerinde ikincil kalması, bu durumların detaylı tespiti ile önce dile ve yazıya dökülmesi, sonra da belli oranda toplumsal kabul görmesi, erkekleri mücadelenin gayrimeşru muhatabı ve görünmez aktörü kıldı. Feminist kadınlar haklı mücadelelerinin sonucunda örneğin bir kadın sineması okuması geliştirdiler veya kadın emeğinin ekonomik analizini oluşturdular, ancak geride kalan ve aslında cinsiyetin içkin olmadığı belirsiz (ungendered) alana “erkek kültürü” deme imkanı kayboldu; çünkü -örneğin kadın tarihi bağımsız bir öge olarak tablonun tamamından çekildiğinde, geriye kalanın (bizzat erkekler tarafından yapılmış olsa bile) ne kadar erkek (masculine)³, ne kadar erkeklığe dair, ne kadar erkeklere ait bir yer olduğu tartışılır, özellikle cinsiyetin ancak ilişkisel bir yorumlama ile anlam ve tutarlılık kazanabileceği düşünülürken. Kadınların mevcut olmadığı ıssız bir adada erkeklerin yaptığı sanata “erkek sanatı” demek, aslında hiç bir şey dememek olur; çünkü erkeklığı belirleyen ancak orada kadınların bulunması ve erkeklerle kadınlar arasında geliştirilecek çok çeşitli ilişkiler olabilir.

Cinsiyetin ancak ilişkisel bir bakışla yorumlanabileceği iddiası, erkeklerin kadınların mevcut olmadığı fiziksel ve sosyal mekanlarda kendilerine özgü ilişki biçimleri geliştirmedikleri anlamına gelmez. Tabii bunun tersi, kadınlar için de geçerli. Bir başka deyişle, kadınların fiziksel veya muhayyel varlığı, erkeklığın sosyal inşasında ve hayal edilmesinde hayati bir önemde olsa da, erkeklığe dair tüm farklı dinamikleri anlamamıza yetmez. Bunun için, o toplumda geçerli olan cinsiyet düzeni –veya rejimi, içinde erkek öznelerin nasıl kurulduğuna ve “erkek alanları”nın sınırlarının nasıl çizildiğine, korunduğuna, tahkim edildiğine ve bazen de bozulduğuna bakmamız gerekebilir.

---

³ Burada İngilizce’de “manhood” ve “virility” diye kullanılan sözcüklere karşılık “erkeklik”i; “masculinity” ve “manliness”a karşılık da “erkeksilik”i koymaya niyetlenmiştik. Bunda amacımız, cinsel kimliği değişmez ve homojen bir biyolojik özden (erkeklik=bedensel olarak erkek cinsiyet, ki bunun üzerinde de yeterli tartışma var) ayırarak güç ilişkileri ve bunlara bağlı icraalar (performance) yoluyla değişen, farklılaşan ve aynı anda birden fazla biçimde varlık kazanabilen erkeksiliği, “diğer alternatifler arasında erkek olmanın bir hali” olarak kurgulayabilmektir. Ancak, bu ifadenin kavramsallaştırmanın bu kaygısını Türkçe’ye taşıyamamanın yanında anlamı da çarpıttığını fark ederek, tüm bu kavramları “erkeklik” diye tercüme ettik. Yazı boyunca erkeklik kelimesinin her kullanımında aklımızdaki, aynen “cinsiyet-gender” da olduğu gibi, biyolojik, özsel bir farklılık değil, toplumsal biçimlenişin olası asimetrikleri, eşitsizlikleri idi.

Bu düşünüş içerisindeki ilk adımın, erkekliğin sosyal inşa sürecinde bir cinsiyet olduğunu anlamak olduğunu söyleyebiliriz. Yaklaşık son on-on beş yılda belirginleşen bu anlayışın temelinde öncelikle erkekliğin tarihini ve bu süreçteki değişimleri, kırılmaları ve istikrarsızlıkları kayda geçiren bir sosyal tarih yazımının⁴, Judith Butler'ın (1999) cinsiyetin daima icrai (performative) ve olumsal (contingent) olduğunu ortaya koyan etkileyici teorik yaklaşımının ve erkekliğin etnografisini yapmayı deneyen bazı kurucu antropolojik çalışmaların rolü çok büyük⁵. Tüm bu akademik ürünlerin en temel pedagojik iddiasının da herhangi başka bir şey değil, "erkek olarak erkekleri" (men as men) anlamak ve tarihlerini yazmak, anlatılardaki görünmez ama egemen erkek kimliğini ifşa edip yapısökümüne tabi tutarak (nisbeten tıkanmış görünen) cinsiyet eşitsizliği ile mücadelede yeni ve erkekleri pasif-dilsiz-suçlu ilan ederek oyunun dışına atan değil, içeri davet edip sorumluluk atfeden yeni bir yapı kurmak olduğu söylenebilir.⁶

Peki erkeklik ne? Matthew Gutmann (1997) farklı kullanımları dikkate alarak cevabı dört ihtimalde özetliyor; 1) erkeklerin yaptığı veya düşündüğü herhangi bir şey, 2) erkeklerin "erkek olmak için" yaptıkları herhangi bir şey, 3) bazı erkeklerin doğuştan veya sonradan yakıştırılarak bazı diğer erkeklerden "daha erkek" oluşu, 4) kadın-erkek ilişkilerini gözetererek kadınların yapmadığı/olmadığı herhangi bir şey. Biz burada, biyolojik erkeklik ile cinsiyet anlamında erkekliği birbirine karıştırarak erkekliğin toplumsal bir inşa olduğu kabulünü gölgeleyen ve özcülüğe yol açan ilk açıklama ile Freud'dan başlayarak psikanalizin her insanda erkek ve kadın yönlerin aynı anda olduğunu vurgulayan geleneği hiçe sayan ve daha önemlisi erkeksi kadınlar ile kadınsı (efemine) erkekleri görünmez kılan son yaklaşımları kabul etmekten uzağız.⁷ Bunun yerine ifadesini ikinci ve üçüncü önerilerde bulan ve erkek davranış, hareket ve tutumları doğallaştırıp evrenselleştirmeyen, belli bir cinsiyet düzeninde bazı erkeklerin ne yaptığını ve nasıl tanımlandığını, kendilerini nasıl erkek özneler olarak kurduklarını ve bunun nasıl değiştiğini anlamamıza olanak tanıyan, erkekliği kalıtsal değil icrai gören yaklaşımı kendi fikirlerimize daha yakın buluyoruz.

Bugün adını andığımız bu erkeklik çalışmalarının (Masculinity Studies) kurucuları arasında akla gelen ilk isimlerden olan Robert W. Connell (1994; 1995: 8-21), erkeklik ile ilgili pandoranın kutusunu herkesten önce Freud'un açtığı ve doğal bir nesneymişçesine algılanan erkekliğin oluşumunun sorgulanmasının mümkün ve gerekli olduğunu ilk onun gösterdiği konusunda oldukça ısrarcı. Buna göre, Freud yetişkin cinselliği ve cinsiyetinin doğa tarafından ayarlanmadığı, aksine uzun ve çelişkili bir süreçte inşa edildiğini anlamıştı. Freud ve ilk dönem takipçilerine göre yetişkin erkekliği son derece kırılabilir bir olguydu ve bunun temelinde arzu ile kültürün trajik karşılaşması yani travmatik Oedipus kompleksi yatıyordu. Connell, bugün bildiğimiz haliyle bu konuyu trajik bulmayan, normalleştirici

⁴ Örneğin, Mosse (1998), Kimmel (1996), Foxhall ve Salmon (der) (1998), Bourke (1996), Trexler (1995), vd.

⁵ Örneğin, Gutmann (1996), Herdt (der) (1982), Herdt (1994[1981]), Herzfeld (1985), Lancaster (1992), Cornwall ve Lindisfarne (der) (1994a), vd.

⁶ Bu noktada bu çabaları, kökleri çok daha eskilere uzanan, feminizme ve onun getirdiği eşitlik taleplerine karşı erkeklerin üstünlüğünü ve tahakkümünü sürdürme yanlısı da gözükebilen tutucu (regressive) Erkek Hakları gruplarından ayırmakta yarar var, Traister (2000).

⁷ Erkekliğin kadın bedenindeki sorunsallaştırmaları için, Halberstam (1998); Türkiye'de lezbiyenlerin erkeksilik meseleleri için, Özbay ve Soydan (2003); eşcinsellerde erkeklik ve efemine için, Forrest (1996); Türkiye'deki efemine gey erkekler için, Hocaoglu (2002).

psikanaliz pratiğinin 1940'lardan başlayarak Freud'un geliştirdiği erkekliği eleştirme potansiyelini kaybettiğini belirtiyor.

Erkekliğin sosyal bilimini üretmede önemli çıkış noktalarından biri olan, erkekleri anla(t)maya yönelik popüler psikoloji kitaplarının üstü örtülü kaynağını oluşturan ve gitgide daha fazla muhafazakarlaşarak biyolojiye ve değiştirilemez kodların normlaşmasına (ve tabii diğer bazılarının da "sapkınlaşmasına") kayan psikanalizin aksine günümüz sosyal bilimi erkekliğin aslında ne kadar toplumsal, kültürel, sembolik, güçle ve iktidarla doğrudan bağıntılı ve değişken olduğunu belgeleyerek erkekliklerin çeşitliliğinin ve mutlaklıktan uzaklığının anlaşılmasına katkıda bulunmakta. Herhangi bir cinsiyet sistemi içinde kadınlığın ve erkekliğin kurulumunun bir diğerinden farklı olacağını düşünmek –özellikle bu farklılıkları betimlemeye adanmış antropolojik çalışmalar okunduğunda, zor değil. Ancak erkeklik çalışmalarında esas tetikleyici devrim etkisi, aynı cinsiyet sisteminde birden fazla erkekliğin üretildiği, bunların birbirleriyle ve farklı güç odakları ve kurumlar ile farklı ilişkiler içine girdiği, değişik kültürel ürünlerde değişik biçimlerde temsil edildiği ve temel bazı ayırt edici sosyal kıstaslara –ırk, sınıf, din, etnik köken, cinsellik, fiziksel özellikler vd., dikkat göstermeden yorumlanmalarının mümkün olmadığı anlaşıldığında ortaya çıktı. Erkekliğin kadınlardan bağımsız olmayan ama açık biçimdeki ayrı ve kadınsılık literatüründe henüz buradaki kadar gelişme gösteremeyen bu ilişkilerine Connell "çoklu erkeklikler" (multiple masculinities) adını koydu.⁸

Ancak, üst sınıflardan "yakışıklı" heteroseksüel bir gençle, işçi sınıfından bedensel özürü bir emeklinin erkekliklerinin aynı olmayacağını görmek ve buradan hareketle erkekliklerin çoğulluğunu vurgulamak yeterli değil. Ayrıca, bu sevimsiz ve ziyadesiyle kategorik örneği çoğaltmak da mümkün. Aynı toplumda ve bazen aynı mekanda boy gösterebilen ve iletişim yoluyla birbirlerinden karşılıklı olarak etkilenen farklı erkeklikler arasındaki ilişkileri de görmemiz şart. Connell buna, erkekliğin cinsiyet politikası diyor ve dışlama-içerme, korkutma, sömürü gibi biçimlerde inşa edilen işbirliği, hakimiyet ve tabilik ilişkilerini bu tabloya dahil ediyor. Buna göre, her farklı "cinsiyet ilişkileri sistemi"nde hegemonik konumda olan bir erkeklik mevcut. Ama bu, asla her yerde ve her zamanda aynı olan, sabitlenmiş bir karakter tipolojisi değil, sürekli tartışmaya ve müzakereye, dolayısıyla da değişime açık bir pratikler bütünü. Hegemonik erkeklik, "kültürel olarak yüceltilen bir erkek olma biçimi". Bize göre, erkekliğin bir toplumsal inşa olduğunu ve bunun bir sosyal biliminin yapılabileceğini söylemek, öncelikle çoklu erkekliklerin varlığını kabul edip bunu gösterebilmeyi –ki bu nisbeten kolay, sonra da hangi sistemde hangi erkekliğin hangi koşullarda hegemonikleştiğinin tutarlı ve anlamlı bir açıklamasını yapabilmeyi gerektiriyor.

---

⁸ Connell (1995). Aslında aynı anda kültürler arasında veya içinde birden fazla erkeklik ifadesinin bulunabileceği fikri izleyebildiğimiz kadarıyla Tolson'a gidiyor. Connell kitabında Tolson'a (1977) dört kez atıfta bulunmasına rağmen onun attığı ve kendi teorisinde çok önemli bir öncülü oluşturan bu adımı görmezden geliyor. Galiba sosyoloji, antropoloji ve tarihten beslenen bu akımın tek istisnası atıfta bulunan herkesin (örneğin Connell, 1995; Gutmann, 1997; Cornwall ve Lindisfarne 1994b) tepki gösterdiği, seks rolü teorisini pozitivist bir yaklaşım ve işlevselliğe hizmet etme amacıyla kullanarak halihazırda yazılmış etnografilere tekrar bakan ve erkekliğin toplumlar-tarihler arası bir derin yapısını (deep structure), her toplumda erkekliğe dair benzer oluşumları yakalamaya çalışan Gilmore (1990). Connell, Gilmore'un kitabının kültürler arası genellemeler yapma yoluyla erkekliğin bir pozitivist bilimini üretme çabasının beyhudeliğini sergilediğini belirtip, "erkeklik"ın pozitivistimin öngördüğü tüm kültürlerde aynı olan, değişmez bilgi objesi olarak değerlendirmenin mümkün olup olmayacağını soruyor ve diğer etnografilere bakıp olumsuz cevap veriyor. Zaten pozitivistime yaptığı bu olumsuzlama onun kendi teorisinin çatısı olan çoklu erkekliklere giden yolu açıyor: Erkeklik her toplumda aynı değilse (ki değil) homojen olduğu kabul edilemez bir "erkeklerin tümü"nde de aynı olamaz.

Zaten ilgi odağımızı bu süreçler, hareketler, ilişkiler, değişken ve hem pratiğe hem de bedene bağlı kimlikler oluşturduğu için, belki evrenselliğinden de bahsedebileceğimiz “biyolojik erkeklik”⁹ ile tam aksi konumda olan “cinsiyet olarak erkekliği” ayırmayı bu kadar vurgulama uğraşındayız.

Connell’in bir diğer tanımı şöyle: “Hegemonik erkeklik, ataerkinin meşruiyeti sorununa o anda kabul edilen bir cevabı oluşturan, kadınların ezilmesinde erkeklerin egemen pozisyonunu garantiye alan belirli bir cinsiyet pratikleri ayarlaması(dır).” (1995: 77) Yani belli bir amaçla kültürel olarak desteklenen, yüceltilen, örnek gösterilen, mazur görülen davranışlar ve eylemlerin belli bir anda belli bir düzenlemede yanyana durmaları. Bu, en güçlü erkek hegemoniktir demek değil. Örneğin, politikacılar veya film aktörleri temsiliyet kabiliyetleri sayesinde hegemonikleştirici dinamiklerde görece ön planda rol alabiliyorlar. Tabii kültürel idealler ile kurumsal iktidarların kesişmesi, veya sınırlarının müphemleşmesi daha sıklıkla karşılaşılan bir durum. Şartlar değiştiğinde erkekliğin bir krizde olduğu söylemi ile beraber yeni bir erkeklik, yine yüceltilen imgeler ve tarafgir kurumsal müdahalelerle hegemonikleşiyor. Aslında kendisi bireysel olarak hegemonik erkekliği icra etme olanağına sahip olmasa da, bu idealleri destekleyen ve bu yolla kendine güç kazandıran erkeklerin (ve hatta bazı kadınların) iştirakleri, bazılarının –mesela siyahların, değiştirilemez bedensel özellikleri ile hegemonik erkekliğin kıyısında “öteki” olarak tanımlanmaları ve hegemonik idealin aşağısında konumlanırken, örneğin kadınlara karşı yine de görece güçlü pozisyonda kalmaları ve büyük ölçüde bunu kabullenmeleri, ve diğer bazılarının –mesela geylerin, erkekliklerinin baskı altına alınıp reddedilmesi veya eksik (erkek) olarak tanımlanması, ve yine bunların da direniş göstermek yerine hakim değerleri içselleştirmeleri, o toplumun özneliği içerisinde belli hegemonik erkeklik dinamiklerinin nasıl hareket ve tepkilerle işlediği hakkında bir fikir verebilir. Bu analiz, bizi bu yazının konusuna girmeyen iki ileri noktaya götürebilir: Bazı lezbiyen feministlerin, hegemonik erkeklik biçimlerini içselleştirdikleri ve daha önemlisi bizatihi erkek oldukları gerekçesiyle erkek eşcinselleri kurguladıkları mücadelede yanlarında görmeyip kadın cinsiyetiyle ittifaklar geliştirmeye çalışmaları, ve özellikle eşcinsel grupların (ama böyle tanımlanması zorunluluğu olmayan grupların ve diğerlerinin de) heteroseksüel matrisi bozan bazı icralarda bulunarak hegemonik erkeklik yapısının dışında kalma-tahrip etme çabaları.¹⁰

Jeff Hearn (1997), bizleri erkeklik/erkeklikler olarak kavramsallaştırdığımız ifade ve eylemlerin teorik çerçeveler içine girmeleri esnasında cismani boyutlarını kaybetme ve anlatılanların farklı erkeklere ve kadınlara, onların bedenlerine, karşılaşmalarına, ilişkilerine, yaşadıkları dünyayla kurdukları etkileşimlere ait değilmişçesine soyutlanması tehlikesine karşı uyarıyor. Bu sebeple, erkekliklerden bahsederken hangilerini kastettiğimize, bunun kimlerin bedenlerinde ve davranışlarında zuhur ettiğine, hangi icralar

⁹ Buradaki kastımız asla erkeklik mevhmununun evrensel olduğunu söylemeye çalışmak değil. Pek çok antropolojik ve tarihsel çalışma bedenlerin nasıl, niye ve ne zaman hangi cinsiyet ikiliği içinde tanımlandığını, bizatihi bu cinsiyet ikiliklerinin zaten her yerde aynı biçimde (kadın-erkek) işlemediğini gösterdi. Yalnızca bir örnek için, Don Kulick’in (1998) Brezilya’da, aynı anda hem silikon göğüsü hem de penisi olan ve hem aktif hem de pasif rollerde cinsel ilişkiye giren, alışlageldik erkekliği reddettikleri gibi kadın olmayı da asla düşünmeyen, Kulick’in de İngilizce hangi cinsiyetle hitap edeceğine bir türlü karar veremeyip bir orta yol (s/he) bulduğu travestileri düşünmek bile, olumlu anlamıyla yeteri kadar “rahatsız edici” olacaktır.

¹⁰ Butler (1989) ve Jagose (1996). Aslında bu resme, kökenleri çok daha eskilere giden ancak güncel tartışmalarda yerini Herdt’ün (1994) antropolojik kuramsallaştırmalarında bulan “üçüncü cins-üçüncü cinsiyet” iddiasının ve bunun hem hegemonik erkekliğe hem de kadınlık-erkeklik ikiliğine meydan okuyan tavrını da katmak gerekir.

üzerinden, hangi bağlamlarla anlam kazandığına özel bir dikkat göstermemiz gerekebilir. Erkeklik ve mekana dair yeni sorular üretmeye adanmış bu yazının çıkış noktasının Türkiye'nin büyük kentlerinde (özellikle de İstanbul ve Ankara'da) yaşayan üst-orta sınıf evli erkeklere yoğunlaşmasının sebebi de bu.

ADAMLAR NEREDE YAŞAR?: ERKEKLİK ANLATILARININ GÖRÜNMEZLERİ

Belli başlı erkeklik derlemelerine¹¹ atılacak yüzeysel bir bakış bile, akla gelebilecek her konu ile ilintili erkeklik yazılarının bolluğuna ve bunların gerek teorik gerek ampirik zenginliklerine karşın, erkeklerin evlerinde neler yaptıkları/yapmadıkları üzerine kimsenin söyleyecek bir söz bulamadığı gerçeğini keşfetmenin beraberinde getirdiği şaşkınlık ile son bulur. Biz, tüm bu görünmeyen ve dile dökülmeyenlerin de aslında çok şeyler anlatabileceğine ve bu sessizliklere istinaden başka anlatıların kurgulanıp, başka soruların da sorulabileceğine inanıyoruz. Burada yapmaya çalıştığımız da bu.

Ulrich Beck'e göre, feodal cinsiyet rolleri modernitenin beraberinde getirdiği tüm anlam ve yaptırımlarla, henüz yıkıp başka bir biçime sokmayı beceremediği son yaşam pratikleri. Yani, eve ekmek getirenin ve evde temizlik yapanın kim olduğunun eskisi kadar mutlak ve açık olmaması, gittikçe de daha az belirgin ve tahmin edilir bir noktaya varmasına şaşmamak lazım. Zira sıra, cinsiyet ilişkileri ve evde! Zaten McMahan da hem ampirik verilerin gitgide kadınların daha az ev işi yaparken erkeklerin eskiden "neredeyse hiç" karışmadıkları bu tip görevleri daha çok üstlendiklerini belgelediklerini, hem de temsil seviyesinde kendisinin "iyimser retorik" dediği, eviyle daha çok ilgilenen, kendisine daha iyi bakan, hem duygusal hem fiziksel anlamda ailesine yakın koca-baba imgesinin her geçen gün daha çok kuvvetlendiğini, ikna edicilik ve davetkarlığını arttırdığını belirtmekte.¹²

McMahon erkeklerin değişmesine yönelik bu güçlü çağrının ilk anda zannedileceği gibi çok yeni, örneğin son 10-15 yılın bir ürünü olmadığını, aksine geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren bu yöndeki akımların belirli aralıklarla yeniden canlandığını not ediyor. Türkiye'de ise, devletin erken Cumhuriyet politikalarının evliliği, aileyi ve kadın-erkek ilişkilerini (hatta çok daha örtülü olarak hemcinsler arası ilişkileri de) süregideni rafa kaldırıp yeni bir düzenlemeye tabi tutma amacıyla müdahalesine açık bir alan olarak gördüğü ve sıklıkla karar verici-dayatan bir aktör olarak davranmaktan imtina etmediğini zaten biliyoruz: Resmi nikah, köleler-evlatlıklar, nüfus kağıdı, soyadı, kız enstitüleri, kılık kıyafet kuralları, vd. Bizim için asıl şaşırtıcı (belki de hiç şaşırtıcı olmayan) taraf ise Yael Navaro-Yaşin'in (2000) tüm detaylarıyla aktardığı ev ve eviçi hayatın düzenlenmesine dair devlet güdümlü öğretilerde erkeklere biçilen "görünmez adam" statüsü. Bir evin nasıl düzenlenmesi gerektiğinden, zaten evin kadının yapması beklenen işlerin uygun saatlerinin belirlenmesine dek asri bir çekirdek aileye nasıl ulaşılacağı sorusunun cevaplarının yegane adresi olarak kadın belirirken, erkeklerin sanki bu yaratılan ailelerde yaşanan ilişkileri doğrudan etkileme potansiyelleri yokmuş, zevkleri, alışkanlıkları, tepkileri, isteksizlikleri söz konusu olamazmışçasına, evde konaklayan bir yabancıya indirgenmiş halleri aslında bu yazıda vurgulamaya çalıştığımız söylemsel boşluğun bir özeti gibi. Buradan hareketle, Cumhuriyet rejiminin kadınların davranışları, vazifeleri, sorumlulukları ve bedenleri ile ilgili sayısız politika üretirken, erkekleri görmemezlikten geldiğini, doğal ve

¹¹ Örneğin, Cornwall ve Lindisfarne (der) (1994), Kimmel ve Messner (der) (1998[1989]), Brod ve Kaufman (der) (1994), Berger vd. (der) (1995), Ghail (der) (1997), Sinclair-Webb (der) (2000), vd.

¹² Beck'ten alıntılan, McMahon (1999: 65-6).

değişmez saydığını, en azından ev içinde “ilişkiler ötesi” bir demirbaş noktasına konumlandığını söylemek herhalde abartı sayılmaz.

Aslında ev ve erkeğin bu mekandaki görünmezliği, Cumhuriyet idealleri ile sınırlı bir kavramsal sıkışıklık değil. Örneğin Linda McDowell (1999), bu konulara değinen bir yazısında uzun uzun kapitalizm ile birlikte kadının eve hapsedilişinin ve ev işinin nasıl cinsiyete tabi, doğal, değişmez ve önemsiz kılındığının bir dökümünü verir. Kimsenin itirazı olmayacağı bu haklı tarihsel-politik öykünün burada kesilmesi ve çok bilinen bir “kötü erkekler zavallı kadınları eziyorlar” anlatısının yeniden üretilmesi ise, en azından bizim için kabul edilmekten çok uzak bir yerde. Burada, aklımıza kaçınılmaz olarak, erkeklerin (ve elbette kadınların) nasıl homojen, tek parça bir özneymişçesine tartışıldığı, bu adil olmayan ev yapısından tüm erkeklerin illa ki çok mutlu olduklarının nasıl varsayıldığı, bunu yeniden üreten ve güçlendiren kültürel-kurumsal tutumlar ve pratiklerin nasıl gözden kaçtığı¹³, bu tek taraflı yapıyı değiştirmek isteyen erkeğe hem aile içinde hem de dahil olduğu erkekler dünyasında ne deneceği (kılıbık, efemine, karıköylü ya da hanımköylü gibi?) gibi sorular geliyor.

David Bell ve Gill Valentine (1997), ailenin kurucu davranışlarından birini, beraberce yenilen akşam yemeğinde bulurlar. Buna göre, akşam yemeğini hazırlamak ev kadınının (çalışıyor ya da çalışmıyor olmasının büyük farklılıklar yaratmadığını zaten yaşayarak gördük) ve belki de evin genç kızının sorumluluğunda. Yemek, mutfakta hazırlanıp salona, halihazırda düzenlenmiş masaya servis ediliyor. Masaya kimlerin oturup oturamayacağı, yemeğe kimin başlayacağı, ilk kimin kalkacağı, eğer konuşulacaksa hangi konulardan ne şekilde bahsedileceği, konuk kabul edilecekse bunun biçimi ve ayarlaması hep evin erkeğini gözeterek icra edilen sessiz bir protokol gibi. Çalıştığı dış dünyadan evine gelen adam, “doğru düzgün” bir yemeği, kendi arzularına göre şekillenmiş bir sofrada adabı içinde yemeyi elbette hak etmektedir! Bu, değişmeye nisbeten dirençli denebilecek ritüel, ev ahalisinin ona sunduğu bir şükran gibi de okunabilir. Bir arada olmanın belki de bu yegane şansında varsa küçük çocuklar sosyalleşecek, görece yetişkin olanlar dünya meseleleri hakkında babalarının fikirlerini dinleyebileceklerdir. Babanıza dair ne hatırlarsınız? Anıların büyük çoğunluğu, baba gözetiminde yenen akşam yemeklerinden kaynaklanır. Daha ilginç, babanın yokluğunun, ev ahalisi tarafından “doğru düzgün” bir yemek hazırlamamak, sofraya kurmamak, yemek saatini esnetmek için bir fırsat, bir tatil gibi algılanmasındadır denebilir. Baba-koca evdeki en temel ve gözle görünür işlevi olan bakmak ve kontrol etmeyi, aileyi üreten bu beraber yemek yemek işleminde bulur. Yemeğin hazırlanmasına ve temizlenmesine katkısı ise, evdeki genel konumuyla çelişkiye yol açmayacak biçimde sifıra yakındır. Bakıp, denetleyip, oturup, “hiç bir şey yapmayarak” ev içindeki rolünü oynar.

Bir üst-orta sınıf, heteroseksüel, evli ve baba erkek, evde ne yapar? Hangi yaptığı/yapmadığı ile erkekliğini güçlendirirken, hangileri ile bunu tehlikeye soktuğunu düşünür? Bu yazının, şu anki halinden çok farklı ilk versiyonlarını yönlendiren temel soru buydu. “Gerçekten” ne yaptıklarını yanıtlamaya uğraşmak en azından bağımsız bir “araştırma” gerektiren ayrı bir çaba. Bizi burada daha çok ilgilendiren ise bu adamların evle ilişkili olarak hangi temsil biçimleri içerisinde üretildikleri. Erkekler ve eve dair en çok

---

¹³ Türkiye, 2002 sonu itibarıyla Dünya’da çocuğu olan babalara resmi doğum izni vermeyen sayılı ülkeden biriydi. Şu anki bilgimize göre, galiba hala da öyle. Çocuğunun ilk günlerini bizzat yaşamayan, ilk duygusal bağlarını kuramayıp karısının dolayımı ile yetinmeye zorlanan babanın, hayatının geri kalanı boyunca duygusal ilişki taleplerinin muhatabı olmasını da, kadınlar-evişi denklemi kadar adaletsiz bulmaktayız.

karşılaşılan söylem şüphesiz adamın, “hiç bir şey yapmayarak” evdeki görevlerini bir bir yerine getirmesi, yani koltuğunda gazete okuması, maç seyretmesi, tuvaleti işgal etmesi gibi laflar. Bizce buradaki en önemli nokta, erkeklerin ev hayatlarına dair konuşma itiyatları olmadığını düşünmemiz. Bizler, erkeğin evde neler yaptığını, kiminle hangi zamanı nerede geçirdiğini, evde nerelere girip nerelere girmediğini, çeşitli konularda (örneğin futbol, siyaset, belki cinsellik) var olan bir “erkek konuşması”ndan değil, daha ziyade “kadın konuşması”ndan öğreniyoruz¹⁴. Bu da ya yapılmayanlar üzerinden bir şikayet ya da mizahçıların işine yarayan bir hiciv tonunun dolayımı ile gerçekleşiyor. Elbette erkeklerin uzay dahil her konuda laf üretirken, en azından böyle olduğu düşünülüp, böyle resmedilirken; “yaşadıkları” mekana dair sessizliklerinin, orayı görmemeleri, orada görülmemeye arzuları, mekanı hissetmemeleri, benimsememeleri gibi yorumlanabilecek çok çeşitli anlamları olabilir.¹⁵

Eğer Judith Butler’ın, cinsiyetin sabit bir kimlik veya davranışların takip ettiği sürekli bir faillik hali yerine, zamanda ve dış mekanda belirli eylemlerin stilize tekrarlarıyla sürekli yeniden tesis edilen hareketli ve ilişkiel bir kimlik olarak okunması gerektiği önerisini dikkate alırsak karşımıza erkeklerin evde neyi belli bir tekrar disiplini içinde icra ettikleri sorusunu buluruz. Dolaşımda olan erkek imgelerinden tanımlanmaya müsait bir tekrarlı icra bulamıyorsak, acaba bunu mümkün olduğu kadar az icraya dayalı bir yönetme-gözetleme eylemi gibi adlandırılabilecek bir nevi “pasif erkeklik” sayabilir miyiz?¹⁶ Bill Osgerby’ın (2001) analizini izlersek, İngiltere’de 90’ların başında ortaya çıkan Erkeklik Çalışmaları’nın ilk tespitinin, o güne değin kadınlara hitap ettiği farzedilen tüketim ahlakının alışverişi pekala erkekçe bir eylem ve değer olarak kurgulayabildiğini göstermesi olduğunu görürüz. Türkiye’de de erkekler bir “kriz”de oldukları için mi tüketime dayalı yeni bir öznellik arayışındalar (metroseküellik lafları, veya hafta sonlarını yapı marketlerden aldıkları uğraşlarla evlerinde geçirenler) yoksa tam tersi mi gibi kısır sorular yerine, tüketim çılgınlığının hem ekonomik hem de ahlaki meşruiyet kazandığı 1980’lerin dev megamarketler, ve tabii yapı marketler, uydu kentler ve “yeni” erkek öznelere dönük çağrılarının ortaya çıktığı zaman olarak alıp bu soruları, bu yazının ölçeğini çok aşan bir son yimi beş yılın orta sınıfının sosyal tarihine kaydırmak gerekebilir.¹⁷

Belirli bir erkekligi, ev mekanı içinde ve bununla kaçınılmaz biçimde ilişkili olarak düşünme çabası, bu mekânın sembolik erkekligi/kadınlığı çağrıştıran ve bunu pekiştiren nitelikleri de tartışmaya açmak demek olabilir. Biz, mekânı zamandan ve orada yürütülen çok çeşitli ilişkilerden bağımsız, içi doldurulan bir boşluk gibi değil; üzerine yüklenen simgeler ve bunların taşıdığı tarihsel anlamlar dolayımıyla, cinsiyet ilişkilerinin nasıl vücuda geldiğini

¹⁴ Örneğin, “erkek konuşması”nda heteroseksüelliğin ve erkeklığın söylemsel olarak nasıl kurulduğunun mükemmel bir analizi için Cameron (1998).

¹⁵ Türkiye için olmasa da, sosyolog Gerson’ın (1993) yaptığı detaylı çalışma Amerikan erkeklerinin kendi ev hayatları hakkında konuşmaya çalıştıklarında pek de alışılmadık sözler söylemediklerini ortaya koyuyor. Yine Amerikan toplumuna dair artık klasikleşmiş çalışmasında Hochschild (1989) da benzer çıkarımlarda bulunur.

¹⁶ Wigley (1992), cinsiyetin ev mekanıyla ilişkisini anlatırken “örümcek” metaforunu kullanır. Buna göre baba, evdeki ilişkiler ağının merkezinde ve olup biten her şeyden haberdar olmaya çalışırken, ironik bir biçimde, erkekligi tehlikeye atmadan burada duramaz, keza ne yapıp ne yapmaması, ne söyleyip ne zaman susması gerekliliğinin sınırları kalın çizgilerle bellidir ve “erkek işi”nin dışında sabitlenmiştir. Türkiye’deki hegemonik erkeklığın bir tezahürü gibi görebileceğimiz pasif erkeklığın gereğini yapmayan, yani “hiç bir şey yapmadan” evi yönetmenin sınırlarını aşan erkek, o anda kendisine erkeklığının sınırlarının hatırlatılması, dolayısıyla bunun tartışmaya açılması tehlikesiyle yüzleşir.

¹⁷ Bu tarz bir analizin herhalde en parlak örnekleri için, Gürbilek (2001[1992]) ve Gürbilek (2001).

etkileyen (ve bunlardan etkilenen) yeni simgelerin de beraberinde üretildiği bir alan gibi görmeye çalışıyoruz. Bu anlamda, Sencer Ayata'nın (2003) Ankara'da, yeni orta sınıfların uydu kentlerdeki yaşamlarını anlatırken aktardığı görüşmelerden birinde, burada yaşayan orta sınıf, evli bir erkeğin sözleri bu düşüncelerimizi berraklaştırabilir: "Su, borular, ampuller, yakıt, benzin, garaj, bodrum, yeni evin fiziksel idaresi ile ilgili işler *doğal olarak erkek işi*. Evin ayakta tutulması bana gizli gizli derin bir gurur veriyor. Müstakil bir ev, apartman dairesinin tersine *erkektir*. Karım evin üstyapısını güzelleştirirken ben de altyapısını sağlam tutuyorum." (Bizim vurgularımız) Bu erkeğin söyledikleri, erkekliğin kamusal alandan özele nasıl taşındığını ve bunun ev ile ilişkisini anlamak için de anlamlı olabilir. Bu alıntıya Markist analizin kavramları ile atılacak bir bakış bizleri, "altyapı" ve "üstyapı" metaforlarını kullanarak, erkeğin evde de ekonomik faaliyetleri aracılığıyla toplumu şekillendirenin kendisi ve hemcinsleri olduğu yanılışmasını sürdürdüğünü; üstelik evi, doğanın kendisine verdiği bedensel kuvveti ve kabiliyeti de kullanabileceği, kadının da estetik olarak güzelleştirebileceği bir mekan olarak algıladığı sonucuna ulaştırabilir. Türkiye'de büyük kentlerdeki hegemonik erkekliğin evde kadınlarla beraber iş yapmayı içermediğini, dolayısıyla evde dolanan erkeğin daima kadınsılaşıma tehditi ile yüzyüze kaldığını aklımızdan çıkarmayarak, üst-orta sınıf erkeğin kendine biçtiği bu "erkek" görevler üzerinden ev ile ilişkilerini meşrulaştırmaya çalıştığını da düşünebiliriz.

Tiyatrocu Gülriz Sururi (2003: 107), anılarının ikinci cildinde uzun yıllar hayatını paylaştığı eşi Engin Cezzar'dan sancılı ayrılış sürecini dillendirir. Bir noktada, boşanmanın hemen ardından Cezzar'ın ortak evlerinde başka bir kadınla görüldüğü haberi Sururi'yi çok üzer. Yazdıkları, evin erkek ve kadın için ne demek olduğunun ne kadar farklı olabileceğini ifşa edebilir: "Engin'e çok kırıldım. O bizim ilk evimizdi. Alnımızın teriyle yapmıştık, yaparken neredeyse taş taşımıştık... Benim evim, Engin çok iyi bilir ki, benim evim çok özeldir. Artık o evde yaşamak istemiyorum. Satacağım hemen..." Burada karşımızdaki, Ayata'nın katılımcısı aksine, beraber "yaptıkları" evlerine dair duygusal hak eden bir kadın. Sururi'nin Türkiye'deki hegemonik kadınlık çerçevesi içine tam olarak oturmadığı tartışma götürmez, ancak eve yönelik aidiyet anlatılarının iki cinsiyet arasında farklılıklar göstermesi de üzerinde durulmaya değer bir nokta teşkil edebilir.

Steven M. Gelber (1997), kadınsı ev mekanı ile erkek kimliğinin buluşmasında kilit rolü banliyöleşmeye yükler. Bahçe içindeki müreffeh konutunda, nisbeten daha az çalışması nedeniyle daha fazla boş zamana sahip, şehrin dışında olduğu için eskisi kadar kolay "erkek erkeğe akşamlar" düzenleyemeyen baba evde ne yapacağını bilemez! Ev, kadın mekanı olarak kabul edildiği oranda, erkek için gitgide uzayan saatler boyunca mümkün olduğunca az kıpırdayıp, ev içinde dolaşmamaya özen göstererek hapis hayatı yaşamak pahasına erkekliğini korumaya çalışmak anlamına gelir. Önce bahçeye kaçar. Zaten çiçek gibi kadınsı kodlarla yüklü bahçeyi tüketince de çare evde bir "erkek mekanı" yaratmada bulunur. Bu yolla, garaj-tamirhane erkeğin sadece kendisinin meşgul olacağı "hobileri" için ayrılmış bir yaşama mekanı olarak Amerikan banliyö evinin ayrılmaz bir parçası haline dönüşür. Tüketim ekonomisi, satınalım gücü görece yüksek yeni erkek müşterilerini, bu hobilerini satın alabilecekleri yapı-marketlerle donatır. Üstelik bu "erkekçe tüketim" Osgerby'nin anlattığı playboylar gibi egoist ve saldırgan değil, evcimen (domestic) bir davranış olduğundan üzerine titrenen aile kurumunu ürkütmediği gibi aksine, ev ile erkek arasında nihayet bir fiziksel bağ kurulmasına yardımcı olacaktır.

Bu belirli tarihsel gelişmenin anlamı, evdeki erkekliğin (domestic masculinity) kırılğan ve müteredit yapısını mekanı devreye sokarak aşma formülünün zamanla geniş kabul görerek, üst-orta sınıf için hegemonikleşmesinde gizli. Elbette, erkeğin de evde bir "yeri"

var, kadınlaşmaktan korkmadan evde zaman harcayabilir ve bu yolla ev işlerine katılmadığı iddialarını da yanıtlamış olur!¹⁸ Türkiye’de gördüğümüz manzara da bundan çok farklı değil. Elbette ki bağlam çok farklı, koşullar aynı değil, kast ettiğimiz üst-orta sınıf bahçeli konutlar Amerika’daki gibi seri inşa edilmiyor ve sayıca halen çok azlar. Ancak, hegemonikleşme sürecini tekrar düşündüğümüzde, üst-orta sınıf için zengin olma idealini taçlandıran bir bahçeli ev arzusunun mutlaklığının beraberinde bu tarz bir ev erkekliğini tetiklemesi şaşırtıcı olmayacaktır.¹⁹ Burada esas önemli nokta ise, sayıca az evin bu deneyimi bilfiil yaşamasına karşılık, örnek teşkil etme işlevi ile kültürel ideallerdeki erkekliğin evde nasıl hareket edeceğini değiştirme potansiyeli olabilir diye düşünüyoruz.

ÇIKIŞ YERİNE

Bir yapının daha iyi anlaşılması için merkezine değil kenarlarına ve sınırlarına, bir ilişkiselliği veya bir pratikler bütününe daha iyi anlamak için kırıldığı, bozulduğu, değiştiği yerlere bakmak gerektiğini aklımızdan çıkarmayarak, bu son bölümde erkeklerin evde neler yaptığını dair daha anlamlı, tutarlı ve keskin sorular üretebilme amacıyla üç tane “istikrar bozucu” fikre yer vermeyi yeğledik. Barbara Ehrenreich (1995), pek çok öncülünü ve belirtisini izleyerek ataerkinin sonunun geldiğini ilan ettiği spekülatif makalesinde aile kavramı ile ev mekanının tek parçalılığını, birbirine geçmişliğini, özdeşleşmişliğini sorgulamamız gerektiğini bize hatırlatır. Bu alışılmadık mekan-ilişki kırılması için bakmayı önerdiği yer ise çocukları ile aynı evde yaşamayan ebeveynlerin kendi kimlikleri, evleri, çocuklarının evi ve çocukları ile kurdukları ilişkiler olabilir. Biz de bununla beraber boşanma eyleminin kendisini istikrar bozucu kabul edip, parçalanmış mekanda kimin kaldığı, kimin gittiği, gidenin ne götürdüğü, kalanın bunun yerine neler aldığı, neler attığı gibi sorular üzerinden aslında varolan mekan, maddi nesnelere, kimlikler ilişkisine dair anahtarlar yakalanabileceğini düşündük.

Evthymios Papataxiarchis (1991: 6), pek çok antropoloğun kadınların ve erkeklerin resmi evlilik ideallerine birbirlerinden farklı farklı biçimde aidiyetler geliştirdiklerini aktardığını belirtir. Buna göre, kadınlar hayatlarını doğum yaparak ve doğurduğu çocukları inandığı şekilde yetiştirerek, dolayısıyla da kendisini aile ile birebir özdeşleştirerek geçirirken, erkeklerin kurdukları aidiyet ilişkileri kadınlardan daha belirsiz ve çeşitli olabilmekte. Ancak, erkeğin evin reisi olarak yönetici konumda olmasına, kadınların da erkekler kadar itibar ettiğini gözlemek mümkün. Ayrıca, böyle bakıldığında erkek için daha önemli-öncelikliymiş gibi görünen kamusal hayatında da ev adamı-aile babası olmanın oynadığı bir (olumlu) rolden bahsedilebilir. Biz, bu yazıda başlı başına bir değişim konusu ve inceleme alanı olan babalığa yakından bakma fırsatı bulamadık. Ama babanın vücudunda kendi ifadesini bulan dışarının içeriye, içerinin de dışarıya taşınması görevine istinaden, örneğin McMahon (1999: 116-149), erkeklerin günümüzde yaşadıkları “kriz”in ancak yeni bir baba kategorisi yaratılarak, erkeği kadınların işgücüne katılımıyla kaybettikleri statü ve özgüveni yeniden kazanmış halde evin içine çekilmeleri sağlanarak, bunun da klasik erkeklik biçimlerine zarar verecek bir “müşfik-çocuk bakıcısı-baba” rolüyle değil, çocukları daha çok “eğiten” ve onlarla “oynayan” bir baba figürünün bulunmasıyla aşılabileceğini yazıyor.

¹⁸ Hochschild’ın etnografisini yaptığı evin erkeği, yemekten sonra hemen garaja inerek “çalıştığını” veya köpekle ilgilendiğini söyler, böylelikle karısının ev işlerini paylaşmadığı yolundaki şikayetlerinden kaçmış olur.

¹⁹ Öncü (1997).

Beraber yaşayan hemcinslerden oluşan eşcinsel çiftlerin, heteroseksüel akranlarına nazaran kadın-erkek ikiliğinin mevcut olmamasından hareketle daha eşitlikçi, adil ve karşılıklılık ilkesine dayalı ilişkiler geliştirdikleri sıklıkla söylenir.²⁰ Ancak Heapy ve arkadaşlarının (1996) Londra'da yaklaşık yüz heteroseksüel-olmayan (non-heterosexual) çiftle yaptıkları araştırma, ev hayatında yaşanan adaletsizliğin ve eşlerin birbirlerinin ev hayatından duydukları tatminsizliğin mutlaka kadın-erkek ikiliğinden kaynaklanmayabileceğini gösteriyor. Eve ve ilişkiye yönelik adanmışlık, gelir seviyesi, ırk, toplumsal statü gibi pek çok sosyal ve bireysel kıstasın aynı evi paylaşan çiftler arasında en az cinsiyet kadar farklılık yaratabileceğini görmek, ev düzeninin kadın ve erkek arasında neredeyse doğallaşmış bir işbölümü ve şikayet kaynağı olmaktan uzak, tamamıyla duruma ve taraflara göre şekillenen, müzakere ve değişime açık bir pratikler silsilesi olduğunu bize bir kere daha hatırlatıyor.

ANILAN KAYNAKLAR

- Ayata, Sencer (2003) "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı", *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat* içinde, derleyenler Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber, çeviren Zeynep Yelçe, İstanbul: Metis.
- Bell, David ve Gill Valentine (1997) *Consuming Geographies: We are Where We Eat*, Londra: Routledge.
- Berger, Maurice, Brian Wallis ve Simon Watson (der) (1995) *Constructing Masculinity*, New York: Routledge.
- Bourke, Joanna (1996) *Dismembering the Male: Men's Bodies, Britain and the Great War*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Brod, Harry ve Michael Kaufman (der) (1994) *Theorizing Masculinities*, Thousand Oaks: Sage.
- Butler, Judith (1999[1989]) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York: Routledge.
- Cameron, Deborah (1998) "Performing Gender Identity: Young Men's Talk and the Construction of Heterosexual Masculinity", *Language and Gender: A Reader* içinde, derleyen J. Coates, Oxford: Blackwell.
- Connell, R. W. (1994) "Psychoanalysis on Masculinity", *Theorizing Masculinities* içinde, derleyenler Harry Brod ve Michael Kaufman, Thousand Oaks: Sage.
- Connell, R. W. (1995) *Masculinities*, Berkeley: University of California Press.
- Cornwall, Andrea ve Nancy Lindisfarne (der) (1994a) *Dislocating Masculinity: Comparative Ethnographies*, Londra: Routledge.
- Cornwall, Andrea ve Nancy Lindisfarne (1994b) "Dislocating Masculinity: Gender, Power, and Anthropology", *Dislocating Masculinity* içinde, ss. 11-47.
- Ehrenreich, Barbara (1995) "The End of Patriarchy", *Constructing Masculinity* içinde, derleyenler Maurice Berger vd. New York: Routledge.
- Forrest, David (1996) "We're Here, we're queer, and we're not going shopping: Changing Gay Male Identities in Contemporary Britain", *Dislocating Masculinity: Comparative Ethnographies* içinde, derleyenler A. Cornwall ve N. Lindisfarne, Londra: Routledge, 97-110;
- Foxhall, Lin ve John Salmon (der) (1998) *Thinking Men: Masculinity and its Self-Representation in the Classical Tradition*, Londra: Routledge.
- Gelber, Steven M. (1997) "Do-It-Yourself: Constructing, Repairing, and Maintaining Domestic Masculinity", *American Quarterly*, 49.1, s. 66-112.
- Gerson, Kathleen (1993) *No Man's Land: Men's Changing Commitments to Family and Work*, New York: Basic.
- Ghail, Mairtin Mac an (der) (1997) *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas*, Buckingham: Open University Press.

---

²⁰ Bir örnek için, Williams (2000: 9).

- Gide, André (1996) *Batak* (Paludes) çevirenler Cengiz Ertem ve Nedim Kula, İstanbul Can.
- Gilmore, David (1990) *Manhood in the Making: Cultural Concepts of Masculinity*, New Haven: Yale University Press.
- Gutmann, Matthew (1996) *The Meanings of Macho: Being a Man in Mexico City*, Berkeley: University of California Press.
- Gutmann, Matthew (1997) "Trafficking in Men: The anthropology of Masculinity", *Annual Review of Anthropology*, 1997; 26: 385-409.
- Gürbilek, Nurdan (2001[1992]) *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*, İstanbul: Metis.
- Gürbilek, Nurdan (2001) *Kötü Çocuk Türk*, İstanbul: Metis.
- Halberstam, Judith (1998) *Female Masculinity*, Durham: Duke University Press;
- Heapy, Brian, Catherine Donovan ve Jeffrey Weeks (1996) "Sex, Money and the Kitchen Sink", *Gender: A Sociological Reader* içinde, derleyenler Stevi Jackson ve Sue Scott, New York: Routledge.
- Hearn, Jeff (1997) "Is Masculinity Dead? A Critique of the Concepts of Masculinity/Masculinities", *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas* içinde, derleyen Mairtin Mac an Ghail, Buckingham: Open University Press
- Herdt, Gilbert (1994[1981]) *Guardians of the Flutes: Idioms of Masculinity*, Chicago: Chicago University Press.
- Herdt, Gilbert (der) (1982) *Rituals of Manhood: Initiation in Papua New Guinea*, Berkeley: University of California Press.
- Herdt, Gilbert (der) (1994) *Third Sex, Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*, New York: Zone.
- Herzfeld, Michael (1985) *The Poetics of Manhood: Contest and Identity in a Creaton Mountain Village*, New Jersey: Princeton University Press.
- Hoccoğlu, Murat (2002) *Eşcinsel Erkekler: Yirmi Beş Tanıklık*, İstanbul: Metis.
- Hochschild, Arlie (1989) *The Second Shift*, New York: Penguin.
- Jagose, Annamarie (1996) *An Introduction to Queer Theory*, New York: New York University Press
- Kimmel, Michael S. ve Michael A. Messner (der) (1998[1989]) *Men's Lives*, fourth edition, Boston: Allyn and Bacon.
- Kimmel, Michael (1996) *Manhood in America: A Cultural History*, New York: Basic Books.
- Kulick, Don (1998) *Travesti: Sex, Gender, and Culture among Brazilian Transgendered Prostitutes*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Lancaster, Roger N. (1992) *Life is Hard: Machismo, Danger, and the Intimacy of Power in Nicaragua*, Berkeley: University of California Press.
- McDowell, Linda (1999) *Gender, Identity, and Place: Understanding Feminist Geographies*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McMahon, Anthony (1999) *Taking Care of Men: Sexual Politics in the Public Mind*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mosse, George L. (1998) *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*, Oxford: Oxford University Press.
- Navaro-Yaşın, Yael (2000) "'Evde Taylorizm': Türkiye Cumhuriyet'nin İlk Yıllarında Evişinin Rasyonelleşmesi (1928-1940)", *Toplum ve Bilim*, 84, s. 51-73.
- Osgerby, Bill (2001) *Playboys in Paradise: Masculinity, Youth, and Leisure-Style in Modern America*, Oxford: Berg.
- Öncü, Ayşe (1997) "The Myth of the 'Ideal Home' Travels Across Cultural Borders to İstanbul", *Space, Culture, and Power: Changing Identities in Globalizing Cities* içinde, derleyenler Ayşe Öncü ve Petra Weyland, Londra: Zed.
- Özbay, Cenk ve Serdar Soydan (2003) *Eşcinsel Kadınlar: Yirmi Dört Tanıklık*, İstanbul: Metis;
- Papataxiarchis, Evthymios (1991) "Introduction", *Contested Identities: Gender and Kinship in Modern Greece* içinde, derleyenler Peter Loizos ve Evthymios Papataxiarchis, New Jersey: Princeton University Press.
- Seidler, Victor J. (1997) *Man Enough: Embodying Masculinities*, Londra: Sage.

- Sinclair-Webb, Emma (der) (2000) *Imagines Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East*, Londra: Saqi.
- Sururi, Gülriz (2003) *Bir An Gelir*, İstanbul: Doğan.
- Tolson, Andrew (1977) *The Limits of Masculinity*, Londra: Tavistock
- Traister, Bryce (2000) "Academic Viagra: the Rise of American Masculinity Studies", *American Quarterly*, 52.2: 274-304.
- Trexler, Richard (1995) *Sex and Conquest: Gendered Violence, Political Order, and the European Conquest of Americas*, Ithaca: Cornell University Press.
- Wigley, Mark (1992) "Untitled: The Houseing of Gender", *Sexuality and Space* içinde, derleyen Beatriz Colomina, New Jersey: Princeton Architectural Press.
- Williams, Joan (2000) *Unbending Gender: Why Family and Work Conflict and What to Do*, Oxford: Oxford University Press.